

MENSEN MET OUDE HUISDIERRASSEN IN EEN OPENLUCHTMUSEUM

F. Westenbrink

Dat is een gebeurtenis, die er eigenlijk om vraagt om ook zelf je uiterlijk aan te passen. Ik heb overwogen om een kloetschoppe en een koehoorn met zalf mee te nemen en mezelf in passende kleding te hullen. Het zal u niet verwonderen, dat passende kleding toch een probleem was. Maar als inleider uit de fokkersvereniging van Drentse en Schoonebeeker heideschappen moet me toch van het hart, dat van alle oude huisdieren het schaap toch het meest tot de verbeelding spreekt. Ook het meest met een romantisch waas is omgeven: Op de grote, stille heide dwaalt de herder eenzaam rond... In de bijbel, een boekwerk, dat toch onmiskenbaar al eeuwenlang invloed heeft in het denken van de Nederlander, mag Abraham, in plaats van zijn zoon, een lam offeren. Er is sprake van verloren schapen en Christus is zowel Goede Herder als Lam Gods.

Talrijk zijn ook de spreekwoorden en gezegden in onze Nederlandse taal, waarin schapen een rol spelen:

- Veel makke schapen in één hok
- Als een willoos lam naar de slachtbank
- Zo mak als een lammetje
- Als er één schaap over de dam is, volgen er meer
- De schapen van de bokken scheiden en nog veel meer.

En ik weet best, dat er paarden zijn, waarop je kunt wedden, geslachte kippen met gouden eieren, koeien met gouden horens en kolen en geiten, die gespaard moeten worden. Maar ze halen het natuurlijk niet bij onze schapen.

Welnu, ik persoonlijk ben gegrepen door de Drentse heideschappen, toen ik in de jaren zestig onbezoldigd plaatsvervanger was van de schaapherder in Ruinen. Hij had toen nog geen echte vervanger, zodat ik vele tientallen keren met zo'n 300 a 500 schapen op de 1600 ha. grote heide heb mogen zwerven.

Later, toen ik in Noord-Holland woonde, heb ik niet de hei kunnen meenemen maar ik heb daar wel enkele heideschappen geïmporteerd, die later, toen wij naar Noord-Brabant verkasten, uiteraard mee verhuisden. Natuurlijk had ik uit de Ruinense kudde schapen gezocht, die ik persoonlijk mooi vond. Toen ik later in contact kwam met de heer van Helden van ons aller schapen, vertelde hij, dat ik exemplaren had uitgekozen, die relatief dicht bij het heideschaap stonden, dat in vorige eeuwen de heide had bevolkt; en hij zou het toch wel erg op prijs stellen, als ik in contact zou kunnen treden met andere liefhebbers, om te bewerkstelligen, dat goed fokmateriaal niet verloren zou gaan.

Ik heb een zwervend beroep en ik heb contact gelegd met een paar mensen, die bij van Helden bekend waren. Daarnaast zocht ik contact met eigenaars van Drentse schapen, die ik onderweg in weilandjes ontwaarde. Daaruit is uiteindelijk een vereniging ontstaan, die inmiddels al ruim 50 leden heeft. We hebben binnen de vereniging enkele honderden dieren. Er zijn al 3 keer landelijke rammenkeuringen gehouden en we proberen bovendien in een twee jaar durend programma bij de leden aan huis goede oaien te registreren.

(Het houden van) Drentse Heideschappen en Schoonebeekers

In het algemeen is er geen economische reden meer voor het houden van Drentse Heideschape. Dat lag vroeger anders: het vlees werd gegeten, de wol werd verwerkt tot kleding, de mest was nog belangrijker, omdat het voedsel werd verzameld op de schrale heidegronden, waar andere Landbouwhuisdieren zich niet konden handhaven. En deze mest was hoognodig om de essen (akkers) vruchtbaar te maken en te houden. Vanuit economisch oogpunt zijn er interessante mogelijkheden. De meeste heide is ontgonnen en wordt bebouwd met hoogproductieve landbouwgewassen. Het land wordt bemest vanuit de bio-industrie of met kunstmest. En op dit land kunnen, naast runderen, ook andere schapenrassen gedijen, die weliswaar hogere eisen stellen aan hun voedsel, maar dat hoogwaardige voedsel is voorhanden. En deze schapenrassen geven daar meer vlees, betere wol, en meer lammeren voor terug.

Het Drentse Heideschaap is daardoor een soort hobbyschaap geworden. Als in 1948 niet het initiatief was genomen om in Ruinen (opnieuw) een kudde op de heide te brengen, dan zou het ras wellicht zijn uitgestorven. De weinige particulieren, die toen nog exemplaren in bezit hadden, woonden verspreid en hadden nauwelijks contact. Er bestond weinig oog voor het feit, dat iets "unieks" dreigde te verdwijnen. De aantallen, die individuele eigenaars hadden, waren te gering om als zodanig voor een voldoende brede fokbasis te dienen. Pas later werd in bredere kring duidelijk, dat het ras (of eigenlijk de rassen, want de Schoonebeeker lag weliswaar economisch wat beter in de markt, maar moest het toch afleggen tegen de Texelaar) die eigenschappen heeft, die andere schapen missen. En die voor Nederland unieke eigenschappen waren later ook weer van belang. Het kan verkeren. Want mede als gevolg van het feit, dat heidegebieden niet meer door de schapen werden begraasd, veranderden de terreinen in grasvlakten en berkebossen. Het werd iedereen duidelijk, dat heide geen woeste grond is, maar cultuurland. En het regelmatig kappen of uitrukken van houtopslag werd steeds duurder. De ene natuurbeheerder na de andere startte begrazingsproeven. Met IJslandse pony's, met Schotse Hooglandrunderen, met Fjällkoeien, met Landgeiten, met ossen en vooral met Drentse en Schoonebeeker Heideschape. De afrasteringen zijn inmiddels vele kilometers lang.

Het aantal Drenten wordt inmiddels weer in duizenden geteld. Het aantal Schoonebeekers in honderden. En particulieren ontdekten ook deze rassen. Meest "burgerboeren", d.w.z. mensen, die een klein stukje grond hebben en niet hun beroep uitoefenen in de landbouw. Ze vielen op de leuke, veelkleurige lammeren, op de horens, de ranke bouw, maar vooral ook op de, voor deze hobbyisten gemakkelijke verzorging: het schaap is sterk, tevreden met sober voedsel, en vooral geen gezeur en gemartel tijdens het lammeren. Het wekje blijft kaal en verzorgd en je kunt toch met een gerust gevoel op vakantie, of zelfs in de lammertijd een weekendje weg. En je hoeft zelf niet midden in de nacht steeds poolshoogte te nemen.

Voor de beheerders van natuurgebied heeft het schaap dus weer economische betekenis. Zo zeer zelfs, dat er weer minstens één particuliere kudde-eigenaar is, die zijn bestaan vindt in een beheersovereenkomst met de terrein-eigenaars en van wat zijn 700 schapen opleveren. (A. Koopman, Balloo).

En particuliere eigenaars hebben er het nodige plezier in. Waarom dan ook nog een vereniging van fokkers? Het voortbestaan is niet in gevaar immers? Dat is maar hoe je het bekijkt.

Toen in 1977/1978 de heer W. van Helden van ons aller stichting zeldzame huisdierrassen, de Drenten en Schoonebeekers inventariseerde, bleek hem, dat in de (toen nog weinige) kuddes en bij de hem bekende particulieren, in belangrijke mate kruisingen voorkwamen. Kruisingen tussen Schoonebeekers en Drenten (het "nieuwe Drentse type") en kruisingen met veel anderen rassen. En Zeldzaam Huisdier wit niet alleen een curiosum, een fossiel bewaren, maar wil ook de genenrijkdom in stand houden. De "veredelaars" van planten- en dierenrassen weten in dit geval steeds productiever schapen "uit te vinden". Maar zowei bij

planten als dieren is gebleken, dat deze noviteiten vaak kwetsbaar zijn. Of ze zijn te afhankelijk van hoogwaardig, niet altijd aanwezig voedsel, of ze zijn gevoeliger voor ziektes of ze degenereren door inteelt. Het is duidelijk, dat monoculturen altijd kwetsbaar zijn. Daarom is het (ook economisch) nuttig of zelfs noodzakelijk, om de specifieke eigenschappen en sterke punten, die liggen opgeslagen in de genen van (tijdelijk) minder "nuttige" dieren, te bewaren voor de toekomst. Je zou ze nog eens nodig kunnen hebben. En dan is het nodig om deze dieren puur, zuiver te houden en niet zich te laten vermengen (kruisen) met andere rassen.

Het is dan goed om zoveel mogelijk exemplaren in de fokprogramma's op te nemen, mits ze maar duidelijk tot het ras behoren. De roep om raszuiverheid leidt tot het opstellen van standaardisering. Dat is bij een landras, (dat relatief dicht bij de oervorm staat) moeilijk. De natuur heeft anders geselecteerd dan de mens geneigd is te doen. In landrassen is vaak een grote variatie voorhanden. Variatie in kleur en tot op zekere hoogte ook in andere kenmerken. Bij het Drentse Heideschaap zien we bijvoorbeeld willekeurig exemplaren met of zonder horens. Als de ouders bekend zijn, is toch het uiterlijk van het jong niet voorspelbaar.

At te nauwkeurige standaardisering leidt tot een miskennis van de eigenlijke raseigenschappen en daarmee tot een vershraling van de soort. Een vereniging, die de Drent en de Schoonebeeker in stand wil houden, zal dus met ruime marges moeten werken. Een voorbeeld: als uit het verleden bekend is, dat de Drent zelden of nooit tweelingen voortbracht, dan is men geneigd, om meerworpen te verketteren. Maar bij plaatsing in een andere, voedselrijkere biotoop zijn tweelingen bij oudere dieren eerder regel dan uitzondering. De rastypischheid van een schaaap verandert niet als een exemplaar verhuist van de Drentse hei naar de Zeeuwse klei. Maar als zo'n schaaap vele generaties lang geïsoleerd blijft op de Zeeuwse klei, dan kan dat anders komen te liggen. De evolutie gaat dan natuurlijk zijn gang.

Een vereniging, die zich ten doel stelt het Drentse Heideschaap van het oude type en de Schoonebeeker in stand te houden, zou zich op de verkeerde weg begeven door te streven naar uitverkiezing van het mooiste schaaap, de mooiste ram of het ideale ram. Als iedereen in de vereniging daarna zonen van die mooiste ram inzet tijdens het fokseizoen, dan kampen we binnen de kortste keren met inteelt. Dat kan niet de bedoeling zijn en dat mag dus niet het resultaat van keuring of stamboek zijn. Verantwoord is, om elkaar en kudde-eigenaren ertoe te bewegen, om slechts te fokken met dieren, die geen duidelijke gebreken hebben of duidelijk als kruisingsprodukt herkenbaar zijn. Er zat niet met enkele topammen gefokt moeten worden, maar met een veelheid aan goede acceptabele rammen, die niet vele jaren achtereen "op toernee" gaan.

In kuddes met enige omvang zal met meerdere rammen tegelijkertijd moeten worden gewerkt. Dan is de exacte afstamming voor een stamboek of stamboom langs de vaderlijn niet vast te leggen, maar de natuurlijke selectie in een schrale biotoop is voor het ras van onschatbare waarde. Dit geeft bovendien de natuurterreinbeheerders, die grote kuddes hebben, de mogelijkheid om mee te doen. We willen deze groep niet uitsluiten. Het is gewenst, nee, het is noodzakelijk, om niet alleen aan deze grote kuddes goede dekrammen te leveren, maar ook om te putten uit die kuddes. Daar geboren schaaapen moeten ter keuring kunnen worden aangeboden, ook al zijn vader en moeder vaak niet precies bekend. Voorwaarde moet natuurlijk wel zijn, dat ook in die kuddes fokmateriaal wordt gebruikt, dat valt binnen de eerder genoemde ruime standaard.

Er zat dus voor veel, weinig verwant fokmateriaal moeten worden gezorgd. Dat is welhaast onmogelijk, als we ons realiseren, dat er waarschijnlijk geen Drenten meer zijn, die niet uit de kudde van Ruinen stammen en geen Schoonebeekers, die niet hun voorouders in Westerbork weten.

Eenzijds hebben we alle Drenten en Schoonebeekers nodig, maar we weten al vanaf van Heldens inventarisatie, dat er veel onzuiver materiaal is. En dat is niet echt verbeterd. Als voorbeeld mag dienen de "moederkudde" van Ruinen. In deze kudde is jarenlang meer op gewicht en op forse bouw geselecteerd. Er zijn rammen toegelaten, die soms meer aan "nieuwe Drenten" of zelfs aan Schoonebeekers deden denken, dan aan het dier, dat als het door de vereniging gewenste "oude type" bekend staat. De kudde van Ruinen gaat daardoor helaas steeds meer lijken op die van Exloo. deze laatste kudde heeft bijna uitsluitend "Schoonebeekers met horens". In kuddes, waar de vleesopbrengst van de schapen een belangrijke rol speelt, is dat niet verwonderlijk en wellicht ook niet verwerpelijk. Maar wij zullen de "insluiting" van materiaal uit deze kuddes niet moeten entameren. Soms echter keert de wal het schip: De reeds genoemde kudde van Koopman in Balloo ontwikkelde zich naar Schoonebeekers. Maar het terrein is zodanig schraal, dat allerlei problemen ontstonden met de voortplanting. Het aantal lammeren van de Schoonebeekers liep terug, de lammetjes waren bij de geboorte klein en zwak en het verstoten van het lam door de moederrooi was geen uitzondering meer. Inmiddels wordt bijna uitsluitend gefokt met door onze vereniging goedgekeurde Drentse rammen. Sommige groepen schapen of soms hete kuddes van de Stichting Het Drentse Landschap, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en het Veenmuseum bestaan vrijwel geheel uit dieren, die binnen onze standaarden vallen.

Als we hiervoor enige malen de eigenaars van heideschapen omschreven als terreinbeheerders en hobbyisten, dan laat dat onverlet, dat natuurlijk iedereen toch graag een redelijke prijs wil hebben voor overtollige dieren. Sommigen hebben zelfs de smaak van het vlees leren waarderen, anderen hebben min of meer permanente afnemers gevonden. Soms is dat een restaurant, dat het schapevlees als specialiteit op de menukaart heeft staan. Maar om zo 'n afnemer geregelde aanvoer te kunnen garanderen, is een grote kudde vereist. Als vereniging kunnen we dat niet reguleren, omdat we de dieren over het gehele land verspreid hebben lopen. Vaak moeten we het dus hebben van een andere hobbyist of van toevallige handelaars. Van een andere hobbyist worden soms hoge prijzen gevraagd; in andere gevallen nog minder dan een vriendenprijs. Hier zit geen lijn in. Ervaring leert, dat de meeste handelaren proberen de schapen "voor minder dan niets" in handen te krijgen. Sommige leden hebben positievere ervaringen met afnemers die oorspronkelijk afkomstig zijn uit Zuid-Europa. Deze mensen zijn opgegroeid met schapen, die ook tot de landrassen behoren, ze kennen de smaak. Nederlandse handelaren prefereren de uniforme karkassen van Texelaars.

Pooling van afzet binnen de vereniging is, zoals gezegd, niet realistisch. De grote kudde-eigenaars in Drente zijn daarin ook niet geslaagd, hoewel ze grotere aantallen hebben binnen een veel kleiner gebied. Maximaal lijkt een scenario denkbaar, waarbij tijdens de najaarskeuring overtollig materiaal, waarvoor iemand geen acceptabele prijs heeft kunnen krijgen in de eigen omgeving, aangeboden wordt tegen een soort "kiloprijs" aan een ander lid, dat wel voor afzet kan zorgen. Misschien kan dat zelfs leiden tot één of meer vaste "opkopers" onder onze leden. Eventueel kan dat ook op regionaal niveau.

Zoals aan het begin van mijn verhaal reeds is gezegd, we keuren de rammen op jaarlijkse landelijke bijeenkomst. Daarnaast hebben we bijeenkomsten, waar een thema centraal staat, zoals verzorging, ziektes, standaard, raskenmerken enz. Al dit soort activiteiten, alsmede de uitgegeven verenigingsbladen en foldermateriaal, hebben ervoor gezorgd, dat we gaandeweg in enkele jaren toch een forse toename hebben van fokdieren, die de oude Drenten dicht benaderen. En voor de Schoonebeekers zijn we druk bezig om de zaak ook goed op poten te zetten.

september 1988